

І. Б. КЛЕЙМАН, К. І. РЕВЕНКО

АРХЕОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ НА ЗАХІДНОМУ БЕРЕЗІ ДНІСТРОВСЬКОГО ЛИМАНУ

У вересні 1957 року співробітниками Одеського державного археологічного музею¹ була проведена розвідка по західному берегу Дністровського лиману.

Обслідувана місцевість являє собою рівнину, зайняту під посіви та виноградники, яка переходить, в основному, в крутий, досить високий, прорізаний ярами та рівчаками берег лиману.

Рис. 16. Археологічна розвідка на західному березі Дністровського лиману.

¹ Розвідку проводили автори цього повідомлення.

Між селами Червона Коса на північно-західному узбережжі лиману та селищем Затока на південно-західному, де Дністровський лиман впадає в Чорне море, розвідкою було виявлено дев'ять поселень різного часу і було зібрано підйомний матеріал.

1. Розораний курган на відстані 2—3 км на північ від с. Червона Коса (поселення Червона Коса, див. карту, рис. 16). На поверхні було знайдено багато уламків ліпного посуду з глини сірого кольору з домішками шамоту і нерівномірним, неповним обпаленням, а також кістки тварин та уламки каміння.

Серед знахідок звертають на себе увагу: фрагменти посудин баночної форми, що мають наліпні та відтягнуті валики з насічкою, характерні для передскіфського та ранньоскіфського часу (див. табл. XI, 1). Матеріали Червоної Коси свідчать про існування тут життя в період з кінця епохи бронзи і раннього заліза. Культурний шар зруйновано систематичною оранкою. Окремі знахідки аналогічної кераміки попадались на всьому шляху до с. Червона Коса.

2. Північна околиця с. Червона Коса (поселення Червона Коса II). Поселення розташоване біля стрімкого схилу до лиманських плавнів. На зораному та засіяному кукурудзою полі на протязі 100 м виявлено велику кількість уламків ліпного посуду, уламків амфор, кістки тварин, куски обмазки та обпалене каміння. З них являють найбільший інтерес: а) уламок тонкостінної посудини баночної форми з майже вертикальною стінкою та різко відігнутими трохи звисаючими вінцями, слабо вираженим відтягнутим валиком з вдавненнями пальцем. Валик віддалений від вінця на 3,5 см (табл. XI, 2); б) уламок горщика баночної форми з відтягнутим, в перегині трикутним, валиком з гладкою трохи залощеною поверхнею (табл. XI, 3). Обидва уламки можуть бути датовані періодом пізньої бронзи і раннього заліза. Культурний шар зруйновано систематичною оранкою.

3. На північ від садиби відділення радгоспу «Лиманський», яка розташована на високому березі лиману, на поверхні біля глибокого яру були зібрані уламки ліпного посуду з сірої маси, в якій помітні домішки вапняку і морського піску. По знахідкам можна припустити існування тут поселення перших століть нашої ери (пор. табл. XI, 4).

4. На північний захід від села Семенівка на винограднику було виявлено на площі 150×200 м багато уламків ліпних горщиків, посуду, виготовленого на гончарному крузі, фрагменти амфор, чернолакового посуду (невелика кількість), уламки обробленого каміння та кістки тварин. Зібраний тут на поверхні матеріал можна поділити на дві групи: а) грецька та місцева кераміка елліністично-римського часу (уламок чернолакового канфару III ст. до н. е., вузькогорлої амфори з реберчастою ручкою, в грубій глиняній масі якої є домішки дрібного піску; уламки ліпних горщиків типу посуду з Петухівського городища); б) слов'янська кераміка VII—VIII ст. ст., що складається з уламків посуду з багаторядним гребінчасто-хвилястим орнаментом, розділеним вдавненими лініями. Матеріал даної групи має аналогії в слов'янській кераміці типу Корчак (пор. табл. XI, 5—7).

5. Біля с. Південне, на північ 500—600 м, на плато і стрімких схилах до лиману, виявлено велику кількість уламків амфор, чернолакового посуду, ліпного і кругового посуду, а також будівельні рештки (печина, каміння). Серед знахідок являє інтерес уламок чернолакового «рибного» блюда III ст. до н. е. (табл. XI, 8), а також уламок високої амфорної ніжки елліністичного часу і широкогорлої амфори. В загаль-

ній масі керамічних знахідок окреме місце посідає частина жовтоглиняної посудини, зробленої на гончарному крузі, що нагадує миску з крученою ручкою та гребінчасто-хвилястим орнаментом, нечітко прокресленим по верхньому краю бортика та на внутрішній поверхні. Це, очевидно, посудина місцевого виробництва, виготовлена під великим впливом античної кераміки і може бути віднесена до I—II ст. н. е. (табл. XI, 9).

6. 2—3 км на північ від с. Молога (поселення Молога I). В стрімкому обриві берега добре видно насичений культурний шар 50—60 см завтовшки з великою кількістю попелу. Зі зрізу було добуто велику кількість різноманітних уламків посуду, гостродонних амфор, каміння, кісток. Серед фрагментів посуду звертають на себе увагу:

а) Частина сіроглиняної зробленої на гончарному крузі миски з товстою ручкою. Черепок повного і якісного обпалення виготовлено з добре відмученої глини. Гребінчасто-хвилястий орнамент чітко прокреслений по верхньому краю вінець і зовнішній частині миски під вінцями та по внутрішній поверхні посудини. Виробництво цієї посудини, як і подібної з поселення Південного, можливо місцеве, в якому помітний вплив античної кераміки перших століть нашої ери² (пор. табл. XI, 12).

б) Уламок лощеної ліпної круглої миски (табл. XI, 11).

в) Фрагмент стінки і плічка невеликої тонкостінної гостродонної амфори з різким переходом від тулуба до плічок, яка може бути датована за цими ознаками римським часом.

г) Частина плоскої ручки великої амфори II—III ст. н. е.

д) Уламок горла і ручки з тавром від гостродонної амфори ранньоелліністичного часу (табл. XI, 10).

е) Верхня частина амфори.

Пам'ятник руйнується зсувами.

7. На північній околиці с. Молога (пос. Молога II) з лівої сторони від шляху до села на протязі 20 метрів було знайдено уламки тонкостінних і товстостінних ліпних горщиків, а також посуду з лощеною поверхнею, уламки гостродонних амфор, будівельні рештки. Привертає увагу ніжка невеликої світлоглиняної гостродонної амфори (табл. XII, 1), велика реберчаста амфорна ручка з темними дрібними вкрапленнями і шорсткою поверхнею (табл. XII, 2). Типи кераміки та інші матеріали кінця I тисячоліття до н. е. і перших сторіч н. е. дають підставу вважати, що тут в сарматський час існувало поселення.

8. На північній околиці с. Шабо у винограднику по правий бік від шосе на м. Білгород-Дністровський було знайдено уламки ліпного і зробленого на гончарному крузі посуду, уламки амфор, будівельні рештки, кістки тварин. Культурний шар зруйновано сучасною господарчою діяльністю.

9. На північний схід від с. Затока на східному березі Будацького лиману біля стику його з Дністровським лиманом були виявлені знахідки на території садиби плодопитомника на площі 400×100 м.

На цій території знайдені уламки античної кераміки та ліпного посуду, характерного для місцевих поселень скіфського часу. Серед них найбільш цікавими являються:

а) Фрагмент дна чорнолакового «рибного блюда з солонкою» на кільцевій підставці III ст. до н. е. (табл. XII, 3).

² Датування М. С. Синицина.

б) Фрагмент дна відкритої чорнолакової посудини з штампованим орнаментом III ст. до н. е. (табл. XII, 4).

в) Ніжка і частина дна гостродонної амфори IV ст. до н. е. (табл. XII, 6).

г) Уламки двох видів т. зв. лутеріїв елліністичного часу з сінопської глини (табл. XII, 5, 8, 11).

д) Уламки сірих «рибних блюд» пізньоелліністичного часу.

е) Висока ніжка амфори з глини рожевого відтінку з домішками слюди елліністичного часу (табл. XII, 7).

ж) Частина ручки гостродонної амфори з сінопським клеймом (табл. XII, 9).

з) Уламки різко профільованих стінок ліпних горщиків та вінець. Деякі з них пролощені. Уламок миски з пролощеною поверхнею, з наліпним орнаментом у вигляді гірлянди на зовнішній стінці (табл. XII, 10, 12—13).

и) Оброблений мармуровий камінь.

к) Уламок плоскої зернотерки.

Поселення може бути датоване IV—II ст. до н. е.

Не дивлячись на досить поверхове обстеження виявлених поселень, що обмежувалось оглядом та збиранням підйомного матеріалу, все ж можливі деякі висновки.

Західне узбережжя Дністровського лиману було густо заселеним в добу пізньої бронзи та раннього заліза.

Більшість поселень цієї доби виявлені на високім плато по берегу лиману на північ від м. Білгород-Дністровського. З наближенням з півночі до стародавньої Тіри на поселеннях збільшується кількість античної кераміки.

Великий інтерес для вивчення периферії античної Тіри становить поселення коло станції Бугаз (Затока) на південь від міста Білгород-Дністровського. Велика площа дуже насичена рештками, серед яких переважають античні матеріали. Знахідка черепиці, велика кількість каміння в землі, вказують на значний населений пункт, можливо навіть міського типу.

Поселення Молога I відзначається також насиченим і не пошкодженим культурним шаром і терміново потребує більш ретельного дослідження.